

El ball de sala a Mallorca

MENJAVENTS 143

ADVERTIMENTS

Grosso modo, almenys a Mallorca, un temps, es va establir la convenció, simple, que hi havia tres classes de ball: el mallorquí (dit també de pagès, de bot, de boleros, folklòric, típic, etc.), el de sala i el d'aferrat. O era d'una classe o de l'altra, encara que això d'aferrar-se fos molt elàstic. Però com que d'alguna manera ha d'entendre's la gent, la distinció es pot donar per acceptada, tot i que resulta que a dins l'àmbit del d'aferrat, les parelles no s'aferraven, antany, tant com pugui donar a entendre el títol. I sempre, depenent de la forma i de l'aire del ball, n'hi havia que s'amollaven i es tornaven a agafar amb molta flexibilitat i soltesa. Suposem que els joves d'ara, que no ho han vist, se'n faran el càrrec.

Aquest món musical i de dansa al qual ens referirem no pertoca a les arrels profundes, seculars, de la nostra vella terra, tot i que per raó de mètode en farem alguna al·lusió. Tampoc al món sublim de la dansa clàssica. Es tracta d'un gènere d'importació de procedència principalment peninsular (segles XVIII-XIX), europea (segle XIX) i americana (segle XX), com a ball urbà i cosmopolita adoptat primer per aquella aristocràcia, després per la burgesia innovadora i assumit pel poble, i més avant (segle XX) comercialitzat per a una clientela indistinta i consumista tot passant per les diferents etapes que caracteritzen la seva evolució on cada fase soterra lentament l'anterior d'acord amb altres tendències dels comportaments lúdics especialment aquells que s'inclouen baix

el qualificatiu de *modes* enteses com a quelcom que està en voga durant un temps i sense desaparèixer de tot se substitueix per unes altres maneres del mateix costum.

El nostre estudi comprèn el segle XIX (antecedents) i el segle XX fins a la invasió d'artificis tecnoacústics tot aparellant-se amb el *rock-and-roll* i certes concepcions socials i ètiques que feren canviar no només el panorama tecnicoinstrumental, sinó també l'humà. Una tasca així ha de comptar, com qualsevol altra, amb fonts d'informació que al nostre cas són documentals i també orals a partir dels anys 1920, temps en què ja tenien ús de raó els nostres informadors més grans nats, per tant, dins els primers anys del segle XX.

Quant a les fonts documentals, dissortadament, en tractar-se, el ball, d'una matèria en certs aspectes *volàtil* i la seva organització popular o privada de vegades improvisada o rutinària, amb poques o nul·les incidències i no sempre amplament comunicades car, tot i que ja fa prou dècades, era considerada pels integristes com a reunió marginal, en certa manera *clandestina* i sempre sota control social (poder civil) i moral (poder eclesial); dissortadament, dèiem, no s'ha pogut satisfer la noble ambició d'assolir un nivell informatiu més alt, això no obstant, trobem que millor serà fer-ho tal com pinta si volem contribuir a conservar una part del nostre passat. Així mateix s'ha procurat evitar donar fàstic al lector i no abusar de posar totes les dades documentades disponibles (noms propis, noms d'establiments, de llocs, de repertoris, de conjunts musicals, etc.) com si fos un inventari, ni en tota la seva extensió, i sí tan sols les més representatives tot just per a orientar a bastament i amb fidelitat. Hem trobat errors d'ortografia, de concepte i de denominació i hem procurat corregir aquests darrers si és que hem pogut trobar la dada autèntica. En el cas de no haver pogut fer-ne una rigorosa correcció ho hem deixat tal com figura als documents. Si ha estat el cas d'ampliar la informació més enllà de la que hem trobada i ha estat al nostre abast, ho hem fet, sempre que no excedís els nostres objectius.

Hem respectat, en tots els casos, la llengua emprada a les fonts que és, majoritàriament i per raons historicolingüístiques, el castellà. Els centres bibliogràfics i documentals visitats són: Biblioteca i Arxiu municipals de Palma, Hemeroteca de la Biblioteca Pública (ara Can Sales), Arxiu del Regne de Mallorca, Biblioteca Bartomeu March de Palma, Biblioteca Lluís Alemany de Palma, Centre de Recerca i Documentació Historicomusical de Mallorca, Hemeroteca Municipal de Madrid, Hemeroteca Nacional i Biblioteca Nacional. Hem pogut consultar diferents anuaris musicals i revistes contemporànies dels assumptes que tractem, cedits per particulars.

Sobre aquestes les fonts documentals (fotografies, relats i dades), hem d'agrair a Ernest Felani i Espel (1904-2003), a Ramon Codina i Nadal (1905-2005), a Margalida Bonet i Sorell (1909-1999), a Margalida Escanellas i Bonet (1911-2005) i a altres persones quasi centenàries, per la bona disposició que tingueren i millor memòria, i a tants d'altres de menor edat que desitgem poder consultar per molts anys.

Adesiara, podria confondre al lector el fet que es faci menció de música que ni originàriament ni directament no fa part de la música de ball, perquè ha estat pensada per una altra funció (escoltar, veure, etc.) com ara certes peces de concert de música clàssica popular, la cançó, els números musicals d'un espectacle (sarsuela, revista), els temes musicals d'una pel·lícula, etc. Podríem dir, també, que els casos no són pocs. Resulta que els músics, per a fer repertoris de ball, cercaren sempre de conjugar la música que anant bé per a ser ballada gaudia d'una popularitat guanyada i no pocs saberen fer-ne enginyosos arranjaments i adaptacions encertades i, fins i tot, magistrals. Per una altra banda, podrà estranyar al lector en adonar-se que tan sols incidentalment hi figuren persones i grups com, per exemple, els que feien concert, xou o recital amb molt d'èxit. No cal dir que en tractar-se d'una especialitat distinta no fa al present cas. I, al contrari, pot ser que se citin ocasions on no es nomena el ball i tan sols la festa o l'es-

pectacle. Això serà perquè en aquests casos el ball, més o menys formal o improvisat, hi estava implicat, encara que no fos la part més important de l'esdeveniment que, tot i això, de vegades sí que hi figura. Ha estat tan forta la necessitat de ballar que a actes musicals no pròpiament de ball, però molt alegres i recreatius, *informals*, s'ha vist sortir alguna parella que tot aprofitant l'ocasió i amb la seva ingenuïtat i no saber ben bé per a què serveixen les coses ha ballat compassant els seus cossos a una música que, encara que no fos gaire profunda, era escoltada amb reverència i atenció pel públic, però que a ella li devia semblar *balladissa*. El lector comprendrà que és difícil abraçar tots els matisos de l'esfera del ball i satisfer l'experiència i l'interès personal de tots els potencials lectors que de tan diverses maneres l'hagin viscut.

Com es veurà, tot i que en algun punt ens apropem a la sociologia això no vol ser un estudi sociològic, que demanaria uns altres plantejaments, un altre mètode i uns altres objectius. Tampoc un llibre especialment de consulta. Es tracta més aviat d'oferir la lectura d'un relat de fets posats en ordre cronològic i temàtic, tot i que sovint hi figuren períodes buits molt dilatats, és a dir, hi ha llacunes. Això és per dos motius: primer, perquè hem volgut ser fidels als resultats de la recerca i segon perquè s'ha considerat innecessari fer la recerca més exhaustiva, car en parlar de certs costums i fets els canvis no es produeixen a curt termini, aleshores, incloure-hi més cites seria repetir-se sense aportar res d'interessant. De semblant manera passa quan fem calops de títols, noms de persones, d'indrets, d'establiments, etc., referits a una època que tan sols n'hi figuren uns quants que considerem alguns dels més representatius i suficientment capaços d'orientar el lector que sense cap dubte n'hi trobarà una bona manca. El nostre propòsit és, al cap i a la fi, suggerir els punts més indicatius de l'evolució.

Les dades figuren sempre en l'idioma en què consta als documents originals (castellà, català, francès, italià, anglès) i si són pel·lícules, noms d'espectacles o títols de peces musicals, el nom amb el qual foren estrenats, presentats al públic o impresos.

Quan noms, dates, fets, etc., corresponen a la Part Forana, ho indiquem. Si no, vol dir que corresponen a Palma.

Quan la informació sobre títols de pel·lícules i números musicals i els seus intèrprets era ja nombrosa, ens limitem a ressenyar-ne els de més relleu suposant que el lector els associarà a altres de les mateixes característiques. Això és per no confeccionar llistes inacabables que no aportarien res de significatiu.